

VADERNA GÁBOR

Ki volt Johanna?**Egy Arany-fordítás szerzőjéről**

A *Frauen-Leben. Gedichte von Johanna* című kötetet Arany János ismertette a Koszórúban 1863-ban. Az ismertetést, azon kívül, hogy Arany maga írta, az is figyelemre méltóvá teszi, hogy mutatványként egy versfordítást is tartalmaz.

„**Asszonyélet.** Költemények *Johanna*-tól.” (*Frauenleben. Gedichte von Johanna*), ily czim alatt jelent meg közelebb egy versgyűjtemény Berlinben (Dunkernél). A „Volkszeitung” főcikkeinek írója, Bernstein, igen meleg szavakkal ajánlja, s mint az alább következő mutatvány tanúsítja, nem is érdemtelenül. Bernstein vette rá e koros hölgyet, ki már a nagyanyai örömeiket is megélte, hogy részint még ifju korából való költeményeinek ezt a válogatott füzérét nyilvánosság elé bocsássa. Ezek majd mind a női és anyai élet különböző állapotjaira vonatkoznak, s ha e szerint a kör, tárgyainál fogva szűknek mondható: más részt el kell ismerni, hogy e kört a szerző meleg érzelme, gyors elevenséggel dobogó szíve teljesen betölti. Olvasóink közt az anyák kedvesen veszik talán az itt következő fordítást, melyben azonban már meglátszik a fordító vaskosabb keze:

Anyagond

Beszedem szép gyölcsum a fehéritőrül,
Magam én azt fontam, s nyűttem vala törül. –
Mikor a mosolygó kék ibolyát szedtem,
Mikor a takácshoz fonalát elvittem:
Kinek ez? nem tudtam előre.

Most már tudom: angyal, itt e szerény lakban,
Angyal jelenik meg, csecsemő alakban,
Gyolcsom neki pólya, takaró lepel lesz.
Ugy szorítom hévvel dobogó szívemhez,
Szerelemtől megteljesülve.

* A szerző az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének egyetemi adjunktusa.

Oly csendes, oly néma itt benn a jelenség;
Magam magam előtt vagyok immár szentség,
Mert bennem lakozik ama szentek szente:
Egy lény, kit az isten életre teremt;
Magam' övele többre becsülöm.

Jer hát, puha gyolcsom – ládd mily nagy örömré
Tartottalak eddig, – jer ide, ölemre!
Most szabni akarlak, oly örömet varrlak
Reggel idején már s az esteli fénynyel, –
Munkát egyesítve reménynyel.
(Németből)

A. J.¹

Az Arany kritikai kiadás készítői megpróbálták megszerezni a kötetet könyvtárközi kölcsönzéssel, de kísérletük sikertelen maradt. Németh G. Béla szerkesztői jegyzete mindössze annyit közöl, hogy Voinovich Gézának sikerült kiderítenie a Sophie von Pataky szerkesztette, 19. századi nőírókat tárgyaló lexikon egy bizonyos Johanna Falk személyében jelöli meg a kötet szerzőjét, akinek 1862-ben, 1863-ban és 1865-ben jelentek meg kötetei.² Henriette Johanna Falck néven valóban létezett egy író, akiről mindössze néhány ellentmondásos életrajzi adat áll rendelkezésünkre, s aki franciából fordított novellákat publikált.³ Ugyanakkor ez a Johanna nem szerepel Sophie von Pataky lexikonában, mely a Johanna névnél is egy másik Johannára, egy bizonyos Johanna Boyra mutat, aki az általunk keresett Johannánál később élt.⁴

Az utóbbi időben egymástól függetlenül két megoldás is született a rejtélyes versfordítás ügyében. Egyfelől Hász-Fehér Katalin bukkant rá a közlemény eredetijére az Europa című kiadványban, amikor az Arany könyvtárában fennmaradt anyag szél-

- 1 A. J. [ARANY János], *Asszonyélet [Könyvajánló]*, Koszorú, (1.1)1863/16, ápr. 19., 379. [1.1 = évfolyam.félév]
- 2 ARANY János, *Zsengék: Töredékek: Rögtönzések*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Bp., Akadémiai, 1952 (Arany János Összes Művei, 2), 240; Uő, *Prózai művek 2: 1860–1882*, s. a. r. NÉMETH G. Béla, Bp., Akadémiai, 1968 (Arany János Összes Művei, 11), 810.
- 3 Henriette Johanna Falck Rendsburgban született. 1851 és 1864 között Regensburgban, Hamburgban, Oberschlesienben (ma: Górný Šlask, Lengyelország) és Lausitzban (a földrajzi egység ma Lengyelországban és Németországban található; lengyel neve: Łużyce) volt zene- és nyelvtanár; addig a szülei házában lakott Regensburgban. Novellákat fordított franciából, melyeket az Eisenbahn Zeitungban és a Flensburger Zeitungban publikált. Vö. *Lexikon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen und Eutinischen Schriftsteller von 1829 bis Mitte 1866*, I, hg. Eduard ALBERTI, Kiel, Akademische Buchhandlung, 1867, 198. Elisabeth Friedrichs nőírólexikonában is megtalálható, az adatokat némileg összezavarva (itt szülei rendsburgi házában lakott 1864 körül): Elisabeth FRIEDRICHS, *Die deutschsprachigen Schriftstellerinnen des 18. und 19. Jahrhunderts: Ein Lexikon*, Stuttgart, J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1981, 78.
- 4 *Lexikon deutscher Frauen der Feder: Eine Zusammenstellung der seit dem Jahre 1840 erschienenen werke weiblicher Autoren, nebst Biographien der lebenden und einem Verzeichnis der Pseudonyme*, hg. Sophie PATAKY, Berlin, Verlagsbuchhandlung von Carl Pataky, 1898, I, 400.

jegyzeteinek kritikai kiadását készítette elő.⁵ Másfelől jómagam évekkal ezelőtt, 2007-ben megtaláltam a kötet egy példányát Berlinben. A továbbiakban annak a nyomozásnak az eredményeit foglalom össze, mely arra a kérdésre kereste a választ, hogy ki volt Arany Johannája.

Az Arany által citált kötet egyik példányát a Staatsbibliothek zu Berlin őrzi, s a könyvtári katalógus szerint a kötetet egy bizonyos Johanna Neumann szerezte.⁶ Az általunk keresett Johanna Neumann azonban nem keverendő össze (miképpen a Staatsbibliothek katalógusa összekeverte) a Johanna Hiepe néven született népszerű írónővel, aki előbb Johanna Sartori álnéven, utóbb asszonynevén, Johanna Neumann néven is publikált.⁷ Az általunk keresett Johanna Neumann szerepel Sophie von Pataky lexikonában, sőt a szerkesztő az akkor még életben lévő Johanna Neumann pontos berlini címét is megadja, s a cikk anekdotikus elemei arra utalnak, hogy annak adatai magától az írónőtől származnak. Ezen okból, illetve azért, mivel a további lexikonok is innen merítik (és nem egyszer hibásan veszik át) adataikat, érdemes innen ismertetni mindazt, amit a *Frauen-Leben* szerzőjének, Johanna Neumann-nak életéről tudunk:

Neumann, Johanna, Berlin, Nettelbeckstrasse 7. II. emelet, 1816-ban született Dr. Kühlbrand orvos leányaként a Visztula parti Fordonban.⁸ Huszonegy éves korában ment férjhez egy Neumann nevű gazdához. Hét gyermeket kellett gondoznia és felnevelnie. Gyermekai bölcsőjénél tanult meg verselni. „Akkoriban tűnt fel – írja – hogy milyen kevés bölcsődalt szereztek nők. Akkoriban fogant meg lelkemben a gondolat, egészen addig, életem 32 évéig nem voltam képes csak egyetlen kétsoros emlékkönyvszikét is rímbe szedni. – Senkinek, sem férjemnek, még gyermekeimnek, még barátainknak sem volt fogalma alkotásaimról, nem úgy, miként magam tudtam, hogy verseket költök! A konyhában és a szobában foglalatostkodtam valamivel, a munka közepén gyakran eszembe ötlött néhány gondolat, melyeket sebtiben lejegyeztem, hogy megszabaduljak tőlük, melyek nem hagytak nyugodni. Konyhai kötényem zsebébe sülyesztettem – ahol többnyire elfelejtődtek, eszem ágában sem volt megkímélni őket. Egészen addig, míg

5 „*Frauenleben, Gedichte von Johanna*”, Europa, (28)1863/15, 479–480. A közlésre utal HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Bárdok Walesben: A wales-i bárdok keletkezés- és közléstörténete*, It, (95)2014, 212. Köszönöm Hász-Fehér Katalinnak, hogy az Europa vonatkozó cikkének másolatát a rendelkezésemre bocsátotta.

6 Jelzete: Yo 10316. A kötet teljes címléírása: *Frauen-Leben: Gedichte von Johanna* [NEUMANN], Berlin, Verlag von Franz Duncker, 1862. A kötet létezésére Szilágyi Márton hívta fel a figyelmemet, ő bizott meg annak idején, hogy járjak utána e filológiai rejtélynek.

7 Az 1787 és 1863 között élt írónő életrajzi adataihoz lásd: *Deutsches Literatur-Lexikon: Biografisch-bibliografisches Handbuch*, 11, hg. Heinz RUPP, Carl Ludwig LANG, Bern–Stuttgart, Francke, 1988, 194. A két írónőt nevük egyezésén túl az is összekapcsolja, hogy valamilyen formában mindketten asszonyi sorsukat választották irodalmi műveik tárgyául. Ehhez lásd még Johanna Sartori-Neumann kapcsán: Karl GOEDEKE, *Grundriß zur Geschichte der deutsche Dichtung aus den Quellen: Zweite ganz neu bearbeitete Auflage*, Nach dem Tode des Verfassers in Verbindung mit Fachgelehrten forgeföhrt von Edmund GOETZE, 10, Dresden, L. Ehlermann, 1913, 266–271; Bruno Th[omas] SARTORI-NEUMANN, *Johanna Sartori-Neumann: Ein Elbinger Frauenleben aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Elbinger Jahrbuch, (15)1938, 227–254.

8 A Visztula németül: Weichsel, ma: Wisła. Fordon ma Bydgoszcz (német nevén: Bromberg) legnagyobb városrésze. A 19. században többségében német nyelvű polgárság lakta.

egyszer az unokatestvérem rajtakapott, miközben verseimet rímekbe szedem, azokat megkérdezésem nélkül magához vette és barátainak, a költő Scherenbergnek, Berthold Auerbachnak és a könyvnyomtató Franz Dunckernek megmutatta, akik egyöntetűen úgy határoztak, hogy a verseket kiadják.” Johanna Neumann nemcsak anya, hanem 81 éves nagyanya és dédanya is. – Dédunokái és unokái olvassák a nekik írt meséket és történeteket.⁹

Sophie von Pataky megjelöli Johanna Neumann megjelent műveit is: a már emlegetett verseskötetet, illetve egy *Märchen und Geschichte (Mesék és történetek)* című kötet 1881-es második kiadását (Löbau, Skreczek). Az első kiadás 1870-ben jelent meg.¹⁰

Franz Brümmer lexikona már Johanna Neumann születésének és halálának pontos időpontját (1816. június 24.–1899. július 7.) és sírja helyét (Fordon) is közli. Brümmer ezt leszámítva lényegében ugyanazt a történetet meséli el, mint Sophie von Pataky, ugyanakkor nem említi Aaron Bernstein közreműködését.¹¹ Salomon Wininger zsidó életrajzi lexikona további adatokkal gazdagítja Johanna Neumann élettörténetét. Apjáról megtudjuk, hogy Inowroclawból¹² származott, s arról volt híres, hogy a mondai Saul király leszámazottja; hogy férjének teljes neve Nehemias Neumann volt; Wininger szerint sok ösztönzést nyert kiválóságban és eredetiségben Bogumil Goltztól és unokafivérétől, Dr. Aron Bernsteintől, aki később verseit is kiadta; s végül arról értesülhetünk, hogy Johanna Neumann gyermekverseit megzenésítették és a német leányiskolákban bevezették.¹³ Wininger cikke nyilvánvalóan Sophie von Pataky munkájára épült, erre utal, hogy nem adja meg Johanna Neumann halálának dátumát. Hogy a német lánynevelésben a *Frauen-Leben* ilyen komoly szerepet játszott volna, arról nincs semmilyen további információ. Ellentmond az adatnak, hogy – miként arra már Németh G. Béla is utalt a kritikai kiadás jegyzeteiben – Johanna Neumann költészete néhány lexikon¹⁴ adatain túl gyakorlatilag visszhangtalan maradt, s még az olyan nagyszabású vállalkozások sem említik, mint a Gisela Brinker-Gabler szerkesztette nőirodalom-történet.¹⁵ Ugyanakkor érdeme Winingernek – aki talán mindenkinél jártasabb volt a 19. század második felének zsidó emancipáció- és családtörténetében –, hogy megtudjuk tőle, Aaron Bernstein valójában Johanna Neumann unokatestvére volt.

9 *Lexikon deutscher Frauen der Feder*, i. m., 2, 85–86.

10 *Deutsches Literatur-Lexikon*, i. m., 11, 194. (E köteteknek Berlinben nem sikerült a nyomára bukkanni.)

11 Franz BRÜMMER, *Lexikon der deutscher Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*, 5, hatodik újrადolgozott kiadás, Leipzig, Philipp Reclam, 1913, 122.

12 A város ma Lengyelországban található Inowroclaw néven.

13 S[alomon]. WININGER, *Große jüdische National-Biographie: Ein Nachschlagewerk für das Volk und dessen Freunde*, 7, *Nachtrag*, Cernăuți, „ARTA” (F. Ernst-Weiner), é. n. [1936], 347.

14 Lásd még FRIEDRICHS, i. m., 218; *Deutsches Literatur-Lexikon*, i. m., 11, 194. (Más halálozási dátummal: 1899. aug. 7.)

15 Vö. *Deutsche Literatur von Frauen*, 2, 19. und 20. Jahrhundert, hg. Gisela BRINKER-GABLER, München, C. H. Beck, 1988. Johanna Neumannt nem említi a talán legismertebb német életrajzi lexikon, Helmut Kindler lexikonsorozatának Walther Killy szerkesztésében bővített változata sem: *Literatur Lexikon: Autoren und Werke deutscher Sprache*, 1–15., hg. Walther KILLY, München, Bertelsam Lexikon Verlag, 1988–1993.

Végül vessünk egy, ha mégoly röpké pillantást Johanna Neumann élettörténetének mellékszereplőire is. Aaron Bernstein, az unokatestvér, írói álneven Aaron Rebenstein¹⁶ 1812. április 6-án született Danzigban,¹⁷ és 1884. február 12-én halt meg Berlinben. Mint azt Németh G. Béla is említi, Bernstein a zsidó emancipáció egyik élharcosa. Danzigban, majd Fordonban (Johanna Neumann szülővárosában) folytatta tanulmányait, itt járt Talmud-iskolába.¹⁸ 1832-től élt Berlinben, jogi tanulmányokat folytatott, majd mint író és publicista tevékenykedett. Bernstein a '48-as forradalom aktív résztvevője volt, majd 1849-ben demokrata lapot alapított Urwähler-Zeitung címen, melyet 1852-től Volks-Zeitung: Organ für Jedermann aus dem Volke címmel¹⁹ haláláig szerkesztett (a lap 1904-ig működött). 1876-ban bölcsészdoktorátust szerzett. Népszerűsítő tudományos és történeti művek mellett számos elbeszélést írt a zsidó gettó hétköznapi életéről.²⁰ Bernstein 1878 után a szociáldemokraták egyik ismert alakja lett, nem utolsósorban unokaöccse, Eduard Bernstein hatására.²¹

Berthold Auerbach, korának ismert írója, szintén a zsidó emancipáció ismert képviselője. 1812. február 28-án született Nordstettenben²² Moses Barach Auerbach néven. Rengeteg cikket, könyvet publikált számos műfajban (olykor Theobald Chauber álnéven), de európai hírnévre szentimentális falusi történetei révén tett szert. Igazi világpolgárként Európa több városában is élt, 1858 és 1866 között Berlinben, végül Cannesban halt meg 1882. február 2-án.²³ Winger lexikona szerint Karl Marx és Moses Heß baráti köréhez tartozott.²⁴

Franz Gustav Duncker (1822. június 4.–1888. június 18.) Karl Dunckernek, a Duncker & Humblot Verlag alapítójának fia egész életében Berlinben élt. A zsidó származású értelmiségi Bernstein lapjainak és műveinek kiadása mellett politikai karriert is befutott, a Reichstag egyik népszerű képviselője volt.²⁵

16 Winger lexikona tévesen állítja, hogy az eredeti neve lett volna – nem is Rebenstein, hanem – Rabenstein. Vö. S[alomon]. WININGER, *Große jüdische National-Biographie: Ein Nachschlagewerk für das Volk und dessen Freunde*, [1], Cernäuti, „ARTA“ (F. Ernst-Weiner), é. n. [1936], 350.

17 A város ma Lengyelországban található Gdańsk néven.

18 Németh G. Béla hibásan írja azt jegyzeteiben, hogy Bernstein rabbi lett volna.

19 A lapot Berliner Volkszeitung címen is szokás emlegetni.

20 Legismertebb művei: *Vögele der Maggid: Eine Geschichte aus dem Leben einer kleinen jüdischen Gemeinde*, Leipzig, Duncker, 1860. (Jiddis változata: *Feigele der Magid*, Vilna, V tipografii R. M. Romma, 1868.); *Mendel Gibbor: Novelle aus dem Kleinleben einer jüdischen Gemeinde*, Berlin, Duncker, 1872.

21 Aaron Bernstein életéről lásd *Deutsches Literatur-Lexikon: Biografisch-bibliografisches Handbuch*, 1, hg. Bruno BERGER, Heinz RUPP, Bern–Stuttgart, Francke, 1968, 449; *Literatur Lexikon, i. m.* (1988), 471. Eduard Bernsteinnel való rokonságát ugyanakkor némileg bizonytalanná teszi, hogy a fiatalabbik Bernsteinról szóló szakirodalom nem tesz róla említést. Jellemző módon az Eduard Bernsteinnel foglalkozók Berlin kulturális életének egészen másik oldalát mutatják fel, mint az általunk ismertett költőcsoport. Lásd pl. Peter GAY, *Das Dilemma des demokratischen Sozialismus: Eduard Bernsteins Auseinandersetzung mit Marx*, übers. Erwin SCHUHMACHER, Nürnberg, Nest, 1954, 38–62.

22 Ma Horb am Neckar város része.

23 *Deutsches Literatur-Lexikon, i. m.*, 1, 179–182.

24 WININGER, *i. m.*, 1, 186.

25 Karl Friedrich PFAU, *Biographisches Lexikon des deutschen Buchhandels der Gegenwart: Unter Berücksichtigung der hervorragendsten Vertreter des Buchgewerbes der alten Zeit und des Auslandes*,

Scherenbergerből három is élt Németországban az 1860-as években, s mindhárman Berlinben, ráadásul mindhárman írtak verseket. Christian Friedrich Scherenberger (1798. május 5.–1881. szeptember 9.) fiatalon színészkedett is, majd idősebb korában a Kriegsministerium könyvtárosa lett, ám költői ambícióival egész életében nem hagyott fel; Gustav Otto Scherenberger (1832. május 12.–1906. május 9.) színészből lett színház-igazgató, színészkedett Rigában, Boroszlóban,²⁶ Berlinben, majd Veronában, Velencében és az Egyesült Államokban is direktorkodott, végül a berlini Viktoriatertheater igazgatója lett; Gustav Otto öccse, Ernst Scherenberger (1839. július 7.–1905. szeptember 18.), aki 1858-tól haláláig Berlinben élt, 11 verseskötetet publikált életében.²⁷ Talán utóbbi lehetett a Sophie von Pataky életrajzában Johanna Neumann által idézett költő, s erre két közvetett érvem volna. Egyrészt a Scherenberger testvérek a korabeli Berlin kulturális életének meghatározó figurái voltak, szemben a kedvtelésből verseket is irogató hivatalnokkal. Másrészt Johanna Neumann fordulata („a költő Scherenberger”) eleve utal arra, hogy több Scherenberger is ismert, s ezek közül ő a költőre utal, tehát a testvérek közül nem a színigazgatóra, hanem a költőre.

S végül a Winger lexikonában említett Bogumil Goltz (1801. március 20.–1870. november 11.) egy előkelő nyugat-porosz család sarjaként²⁸ korán árvaságra jutott. Híres volt arról, hogy autodidakta módon, egyedül szerezte páratlan műveltségét, erős személyiségének legendája halála után is tovább élt.²⁹ Persze életrajzában a nevelődés kérdésére nem véletlenül esik oly nagy hangsúly: a Thorn városában³⁰ letelepedő író nevelési regények sorát publikálta.³¹ Ő az egyetlen, aki nem kötődik közvetlenül a berlini értelmiséghez, s Johanna Neumann verseinek ismeretében Goltz közvetlen hatása csak nehezen volna kimutatható, miközben persze nem elképzelhetetlen.

Johanna Neumann életéről és irodalmi munkásságáról igen keveset lehet tudni, de talán e néhány adat segítségével sikerült érzékeltetni, hogy személye szorosan kötődik a 19. század második felének nagypolgári, zsidó emancipatorikus elveket hangoztató, utóbb a szociáldemokrácia felé forduló berlini értelmiségéhez. Az életrajzban feltűnt Bernstein, Auerbach és Duncker egyaránt részese volt e világnak, miképpen Scherenberg is – bármelyik Scherenberggről lett legyen is szó – kétségt kívül a berlini nagypolgárság művészet iránt érdeklődő tagja. Feltűnő továbbá, hogy az egy Dunckert

Leipzig, Pfau, 1890, 99. Témánk szempontjából nem érdektelen mindehhez hozzátenni, hogy Duncker unokahúga, Dora Duncker (1855. márc. 28.–1916. okt. 9.) szintén a berlini irodalmi élet ismert figurája volt, próza- és drámaíróként, valamint publicistaként működött. Dora Duncker – Johanna Neumannhoz hasonlóan – a női tapasztalatok irodalmi megfogalmazója, s e női tapasztalatokat (amennyiben jól értem a lexikon cikkét) Johanna Neumannhoz ismét hasonlóan „konzervatív” formában, a „hagyományos társadalmi értékek védelmében” adja elő. *Literatur Lexikon: i. m.*, 3[1989], 133.

26 A város ma Lengyelországban található Wrocław néven.

27 *Deutsches Literatur-Lexikon: Biografisch-bibliografisches Handbuch*, 14, hg. Heinz Rupp, Carl Ludwig Lang, Bern–Stuttgart, Francke, 1992, 446–447.

28 Apja a varsói Városi Bíróság elnöke volt.

29 *Literatur Lexikon, i. m.*, 4[1989], 268.

30 Ma Lengyelországban található Toruń néven.

31 Vö. Weronika Jaworska, *Der Thorner Schriftsteller: Bogumil Goltz im Spiegel seiner Lebenserinnerungen*, Toruń, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1986, 38–62.

leszámítva mindahányan bevándorlóként érkeztek Berlinbe, nagyjából egy időben, s vettek részt a rohamosan gyarapodó világváros irodalmi és kulturális életében.

Arany ismertetője egy versfordítást is tartalmaz, méghozzá a következő versét:

Vorsorge

Von der Bleiche heb' ich mein Linnen sein,
Hab den Flachs gezogen, gesponnen allein. –
Als die blauen Blüthen mich angelacht,
Als ich das Garn zum Weber gebracht,
Wußt' ich nicht für wen' wird sein.

Heut' aber weiß ich's: ein Engel bald
Erscheinen mir wird in Kindesgestalt,
Den hülle ich in mein Linnen ein
Und berg' ihn am warmen Herzen mein,
Von Liebe überwallt.

Es wohnet in mir so still und stumm,
Nun bin ich mir wie ein heiligthum,
Denn ich berge das Allerheiligste tief:
Ein Leben, das Gott in's Dasein rief,
Bin selbst mir werther drum.

Nun habe ich Dich du Linnen zart,
Hab dich zur rechten Freude verwahrt!
Jetzt will ich schneiden und nähen gern,
Von früh bis leuchtet der Abendstern, –
In Arbeit und Hoffnung gepaart.³²

A fordítás és eredetije összehasonlítható formai szempontból. Arany egy-két dolgot változtatott, de alapvetően híven adta vissza a szöveget. Persze a „fordító vaskosabb keze” alakított is a versen: a meglehetősen egyszerű szöveget egy árnyalattal poétikusabb képekre alakította, a szinte prózai egyszerűséggel megfogalmazott eredetit úgy hangolta át a magyar versbeszédre, hogy az egyszerű, de mély érzésnek igyekezett adekvát költői megformálást keresni. Hogy megérthessük Arany beavatkozását a szövegbe, érdemes felidéznünk, hogy miként utasítja vissza 1865. április 2-án a Koszorú számára verset küldő Rudnay Józsefné Veres Szilárdát:

32 [NEUMANN], *i. m.*, 21–22.

Az *érzés* nem kizárólagos tulajdona a költőnek: ő csak abban különbözik más emberektől, hogy érzelmeit a „szép” formáiban és oly hatályosan bírja kifejezni, hogy az olvasóban is hasonlókat gerjeszthet. A mennyiben ez sikerül, annyiban költő. E szerint valamely költeménynél nem azt vizsgálom, minő érzelmei *lehettek* irójának, hanem azt, miképen birta azokat kifejezni, vagy nem vizsgálok semmit, hanem át engedem magamat a költemény hangulatának: ha az von, ragad magával, akkor a költő célját érte s költeménye jó; ellenkező esetben nem sikerült az.³³

Amit Veres Szilárdának Arany nem engedett meg magyarul, azt a német költőnőnek elnézte, s versét némileg javítva közölhetőnek és ajánlhatóknak vélte lapjában.³⁴

33 Arany János Rudnay Józsefné Veres Szilárdának, Pest, 1865. ápr. 2. = ARANY János *Levelezése (1862–1865)*, s. a. r. Új Imre Attila, Bp., Universitas–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2014 (Arany János Összes Művei, 18), 1948. lev., 585. Az eredeti versküldemény: Rudnay Józsefné Veres Szilárda Arany Jánosnak, Vonyarc, 1865. febr. 6. = *Uo.*, 1920. lev., 564–565. Köszönöm Korompay H. Jánosnak, hogy a levélváltásra figyelmeztetett.

34 Hogy Arany miképpen vélekedett a női költőkről, s ez a véleménye miképpen illeszkedik a korabeli ún. „írónövitához”, lásd cikkemet: GYULAI Pál, *Arany János és a nők: A női írás a 19. század második felében Magyarországon*, It 2015/2, 146–175.